

Томо Папић објавио је августа 2012. године расправу „Истине и неистине о Херцеговцима“ у часопису за српски језик, књижевност и културу „Слово“. Његов текст објављујемо у целини.

Након још једног рата и још двије сеобе (ратне и поратне), у Херцеговини је остало само 66.000 Срба. Католика на том простору има знатно више: преко 200.000.^[1] Они (католици) стотинак година себе сматрају етничким Хрватима, иако знају да десетине њихових братстава имају презимењаке у источној (православној) Херцеговини, иако су свјесни да нам је заједнички добар дио народног стваралаштва и виде на стећцима, у цијелој Херцеговини, брзописну ћирилицу, коју је босански фрањевац Матија Дивковић (1563 – 1631) звао **сербским словима** а кроатизовани Чех Ћиро Трухелка преименовао у **босанчицу**.^[2] О похрваћивању западних Херцеговаца др Јевто Дедијер 1909. године свједочи овако: „Католици (овдје говоримо о народу, о сељацима) све до најновијег времена нијесу имали ни националне свијести, ни националних тежњи. Припадност католичкој вјери и једна велика љубав према свему ономе што је католичко била су њихова главна осјећања. Због тога није неразумљиво што су они у најновије вријеме прихватили хрватско име, и постали готово безусловни сљедбеници аустријске државне идеје“.^[3] Десет година раније др Антун Радић објавио је опширан извјештај о свом једномјесечном путовању по Босни и Херцеговини. Од свега што је саопштено у Радићевом *Извјешћу* најзанимљивија је сљедећа информација: „(...) на доста мјеста довољно и нехотице увјерио сам се да је име хрватско по Босни и Херцеговини сеоском свијету посве непознато, (...)“.^[4] Дакле, некоме је била довољна само деценија да католике у Херцеговини наведе да приме ново национално име. Могли су то остварити, разумије се, само фрањевци, као тада једини високообразовани људи међу херцеговачким католицима. Неколицина њих, заједно с несвршеним правником и трећеразредним писцем Иваном Милићевићем, покрећу 1898. године, у Мостару, лист *Освит*, у којем су заступљене политичке идеје праваша Јосипа Франка. То антисрпско гласило излази до 1907. године.

Недуго потом постаје јасно уз чију су помоћ фратри – праваши однародили и мржњом према Србима испунили своју паству у Херцеговини. Наиме, одмах након аустроугарске анексије Босне и Херцеговине и избијања анексионе кризе (1908), окупациона власт наоружава **новохрвате** и велики број тамошњих муслимана да би испомогли аустроугарску војску уколико Срби дигну устанак. Од тада до данас херцеговачки католици су, као што је познато, три пута покушали затријети Србе у Херцеговини. Херцеговина је у Другом свјетском рату дала преко 15.000 припадника усташког покрета^[5], који су, са личким усташама, предњачили у злочинима на простору Независне Државе Хрватске (НДХ). Међу двадесет тројицом најзлогласнијих Павелићевих усташа четрнаест их је што из Херцеговине што из Лике^[6], а број Срба убијених у НДХ 750. 000, по њемачким извјештајима.^[7] О овоме геноциду у западним земљама се мало зна, јер је, како рече др Растислав Петровић, почињен с благословом Ватикана.^[8] Знало би се још мање да велики италијански писац Малапарте, аутор романа *Kaputt* (Поражен), није преживио потоњи свјетски рат, у којем је био ратни дописник. Крајем љета 1941. године Анте Павелић му је, каже, у својој радној соби, смијешећи се показао поклон вјерних усташа: котарицу од врбовог прућа с двадесет килограма људских очију.^[9] О Херцеговцима је доста говорено и писано, најчешће нетачно. Анализа неистина и полуистина о херцеговачким православцима и католицима, односно Ркачима и Шкуторима, како једни друге вијековима ословљавамо, испунила би више стотина страница. Стога ћу овдје размотрити само измишљотине, неосноване тврдње и розенталовски изведене закључке који се не могу отрпјети. А ни таквих није мало, од др Антуна Радића до др Новака Злурадића.

Др Антун Радић, у поменутом *Извјешћу* из 1899. године, на примјеру двојице сељака приказује православне Херцеговце као пучанство без националне свијести: „Кад сам оно по други пут ишао на врело Буне, нађем у грмљу два сељака из Невесиња. Правили су метле од шибља. Сједнем к њима на траву и понудим им, да запалимо. Ови не знаду ни да су ‘Срби’, ни ‘православни’; знаду да нијесу Турци, (...). Знаду да имаду попа, а кад су ми рекли да има браду, онда сам тек био на чисту. Људи су – за чудо – питоми. Како су ме блажено гледали, кад сам их којешта питао и пушио с њима! Старијега сам зазвао: ‘газдо!’ А он ће ми мило-тужним гласом: ‘А, нијесам ја газда, ја сам сиромах Обрен Ковачевић из Невесиња.’“^[10] Свако ко штогод зна о

Херцеговцима читајући ове ретке рећи ће: „Ваљда је бар презимењак устаничког војводе Стојана Ковачевића био национално свјестан“. Знатно прије настанка Радићевог *Извјешћа*, група мостарских муслимана успротивила се покушају преименовања муслиманских Срба у Хрвате. У напису објављеном у задарском *Српском листу*, 19. фебруара 1887, они, између осталог, истичу како се за хрватско име до окупације (1878) „овђе никад чуло није“ и настављају: „(...) дочим смо за српско име одувијек знали и Херцеговце сељаци овако поздрављали: ‘Добро дош’о Србу! Како си Србу?’ (...)“.

Др Давор Периновић, оснивач и први предсједник Хрватске демократске заједнице (ХДЗ) БиХ, син Србина и Хрватице. Пошто је смијењен са мјеста предсједника ХДЗ-а, др Периновић прелази у Хрватску странку права Анте Ђапића, србомрсца што не таји црногорско поријекло^[11], а онда бјежи у Хајделберг, гдје, од јануара 1993. до маја 1996. године, ради на Ортопедској клиници. У међувремену, 24. децембра 1993, лијечник–праваш пожалио се новинару НИН-а: „Међу Хрватима за мене мјеста нема, по неким правилима која прописаше покатоличени православци, познати данас као љуте усташе, западни Херцеговци“. Представивши себе као „изврсног познаваоца историје наших простора“, др Периновић је, у разговору за сарајевске *Дане*, 11. фебруара 2000, наведену изјаву допунио овим ријечима: „Знате ли ви како је први пут Фрањо Туђман опјеван? На гуслама, и то онима које они активно купују, набављају (...) из Требиња, из билећког краја и тако. А ви знате чији су национални инструмент гусле. Уствари, одговорит ћу вам једним питањем: нађите неког од наших археолога, нека ми нађе на оном подручју (о.п. западној Херцеговини) једну католичку цркву која је старија од 150 година“.

Као Херцеговац по рођењу примјећујем да је изјава др Периновића о католичким Херцеговцима микстум истине, полуистине и неистине. Да су херцеговачки новохрвати српског поријекла, знају не само „изврсни познаваоци историје наших простора“ него и сви што су имали у руци књигу *Средњевековна српска држава*, објављену у Загребу давне 1959. године а коришћену три деценије, у хрватским и српским школама. На страни 10. те хрестоматије стоји реченица ученог византијског цара Константина VII Порфирогенета (913 – 959) из дјела *О управљању царством*: „Пошто су тада садашња Србија, Паганија и такозвана земља Захумљана и Тервунија и земља

Конављана, биле под влашћу ромејског цара а постале су опустошене због Авара (...) цар насели Србе у те земље“. Слиједи појашњење др Симе Ћирковића: „Паганија је приморска област око ушћа Неретве, Захумље је данашња западна Херцеговина, Тервунја или Травунија област око данашњег Требиња, док је земља Конављана садашње Конавле“.

Што се тиче епског пјевања о Туђману, истина је да је опјеван уз гусле, али не уз неке узете у требињском или билећком крају јер тамо нема руке која би на гулама изгравирала оно што новохрвати воле: ликове усташа и њихове симболе. Уосталом, најбогатији избор гусала није у источној Херцеговини већ у љубушком крају, тачније у Церном и Артуковићевом Клобуку, гдје има и дјеце гуслара (Јосип Барбарих, рецимо).[\[12\]](#)

Др Периновић је сигуран да су гусле само српски национални инструмент, што се не може потврдити. Гусле јесу један од знакова препознавања Срба и бивших Срба на простору нашега четвороименог језика, али не и изван тог простора. Традицију пјевања уз гусле његују и католички Албанци.[\[13\]](#)

Не знам зашто негдашњи предсједник ХДЗ-а помиње само гусларство католика у Херцеговини. Можда зато што је једном приликом извикан у Читлуку.[\[14\]](#) Гусларска традиција постоји и код католика у околини Раме, Томиславграда (Дувна), Ливна, у цијелој Далматинској загори и залеђу Задра (бенковачким и обровачким селима). У Сињу „липо пива уз гусле, по влашки,“ као и Матавуљев фра Брне, фратар Стипица Гргат, а у Конгори код Дувна кућаница Ружа Јолић. Судаћи по броју гуслара, традиција о којој је ријеч ишчезава у католичким селима Лике; на Кордуну је готово сасвим ишчезла.[\[15\]](#)

За разлику од Марка Вега, бившег професора никшићке гимназије и несудјеног фратра, који тврди да је западна Херцеговина увијек била католичка, др Периновић нас обавјештава да су западни Херцеговци покатоличени мало прије половине 19. вијека. Обје тврдње су далеко од истине. Вега пренебрегава папину изјаву из 1303. године, поменутоу на страни 330. његове књиге *Из историјесредњовјековне Босне и Херцеговине* (Сарајево, 1980). У тој изјави се наводи да су од Угарске до приморја (о.п. од Саве до Јадрана) јеретици. А кога папа зове јеретцима – сувишно је питање за пажљиве читаоце Вегових изабраних научних радова. На страни 323. исте књиге знанственик из Чапљине признаје да католички извори са Запада називају јеретцима не само припаднике цркве босанске него и православце. Расправе Марка Вега сличне су историографским

списима фра Доминика Мандића, што ћу овдје и доказати. Један други редовник – Грга Шкарић, мисник са Широког Бријега код Мостара, 1869. године записује: „Народ ерцеговачки вас [сав] то је народ српски без да икаква другога у истоме умишана има.“ Он истиче потребу да се Херцеговцима објасни како су сви њихови преци били православне вјере до 14. вијека и „да су тада дошли францисканци (о.п. фрањевци) који су народ раставили на два дила“. Због ових и сличних исказа, фра Шкарић се морао преселити у Београд.[\[16\]](#)

Фрањевачки мисионари су дошли у Хумску земљу након оснивања Босанске викарије/викаријата, то јест послје 1340. године.[\[17\]](#) Управо тада је почело католичење становништва данашње Херцеговине, а не знатно касније, како тврде неки српски научници, ваљда да би из херцеговачке повјеснице избрисали Буњевце јер су Анте Старчевић и Анте Павелић били похрваћени лички Буњевци. Херцеговина је, неоспорно, матично подручје Буњеваца: далматинских, личких и бачких.[\[18\]](#) Ове посљедње угарске власти називале су католичким Рацима (Србима), док су Хрвате означавале етнонимом Хорват.[\[19\]](#) Зато је, веле водећи хрватски ономастичари – Малетић и Шимуновић, презиме Хорват најчешће у Хрвата. То презиме помиње се још 1533. године, скоро девет деценија прије масовног досељења Буњеваца у Бачку.[\[20\]](#)

Колико су успјеха имали фрањевци у превођењу православних Хумљана у католичку вјеру током друге половине 14. вијека – не може се тачно рећи. Зна се да је међу хумским (херцеговачким) Србима који су се, половином истог вијека, доселили у Далмацију било и нешто католика – Буњеваца.[\[21\]](#)

Босански бан Стефан II Котроманић, католик од 1340. године[\[22\]](#), подигао је (око 1350) фрањевачки самостан на периферији Хума – крај града Новог на Неретви. У унутрашњости Хума у 14. вијеку није било католичких манастира.[\[23\]](#) Најстарија манастирска црква у западном Хуму за коју се поуздано може рећи да је католичка саграђена је у првој половини 15. стољећа у Љубушком. Податак о томе самостану пронашла је, у Дубровачком архиву, српска историчарка др Десанка Ковачевић –Којић.[\[24\]](#)

Далеке 1563. године на подручју између ријеке Буне и Дувна постојале су само двије хришћанске богомоље: православни манастир Житомислић и католичка црква у Рошком Пољу. Све остале цркве и манастире срушили су Турци. Обновљен љета Господњег 1563, манастир Житомислић је претрајао турски земан,

вријеме аустроугарске владавине Босном и Херцеговином, оба свјетска рата, али не и наше доба: разорили су га, јуна 1992, слѣдбеници Павелићевих усташа, оних који су (1941) поубијали и у Видоњску јаму

бацили житомислићке монахе.^[25] Римокатоличка црква у Рошком Пољу код Дувна савњена је са земљом још у 17. вијеку.^[26]

У једном писму Православне црквене општине Мостар руској влади, послатом крајем 1860. године, стоји: „У наша четири кадилука који се налазе у (...) Херцеговини, а то су коњички, мостарски, љубушки и дувањски, (...), нигдје ни једне цркве нема, осим ове наше мале мостарске, која је (...) допола у земљи“.^[27] (Насеље Житомислић с манастиром припадало је тада благајском кадилуку.) Стара православна црква у Мостару изграђена је 1834. године.

Поновна изградња више цркава у Босни и Херцеговини почиње за вријеме владавине младог и скрупулозног султана Абдул Меџида (1839 –1861), а наставља се у вријеме управе брата му Абдул Азиза. Од завршетка Бечког рата (1699) до 1848. године, када фрањевци оснивају самостан на Широком Бријегу, херцеговачки католици били су без иједног храма.^[28]

У првome попису самостана Босанске викарије, сачињеном око год. 1380. и сачуваном у дјелу фра Бартоломеја из Пизе о животу св. Фрања, не помињу се самостани у унутрашњости западног Хума, јер тада, као што рекох, нијесу ни постојали. Према расположивим археолошким и историјским подацима, најстарије католичке цркве на том простору саграђене су у наредном стољећу. Једна од њих је црква св. Марије у Раштанима код Мостара, мјесту у којем су се, послје одласка Буњеваца, населили православни Срби и били већина до 1992. године.^[29]

Подаци о старости сакралних грађевина у Хуму и те како су познати професору Марку Вегу, али он настоји доказати да православља у западном дијелу Хумске земље није било ни за вријеме владавине Немањића. Припадност цркава Вега обично одређује према обради два-три камена, нађена на црквишту, или позивајући се на врло проблематичне и непоуздане изворе, какви су већим дијелом *Љетопис попа Дукљанина* и *Краљевство Словена* Мавра Орбина.

Је ли нека црква била католичка или православна не може се одредити према обради пар каменова у њеној рушевини. На манастирској цркви Христа Пантократора у Дечанима примјетно је прожимање елемената западног (романског и готског) и источног –

византијског стила са већ постојећим традицијама српске умјетности.[\[30\]](#) Да је та црква саграђена у Херцеговини и разорена за вријеме Бечког рата, Вего би, видјевши елементе романике и готике на црквини, рекао да је „припадала кршћанима западног обреда“.

Мавро Орбин, који у реченом дјелу каже да је прапостојбина Словена Скандинавија, наводи како је „жупан Захумља Јурко замолио, 1194. године, дубровачког надбискупа да му освешта цркву св. Козме и Дамјана“. Католички папаз, као што видимо, не зна име тадашњег захумског кнеза, Немањиног брата (звао се Мирослав), а „зна“ кога је исти кнез позвао да освешта цркву код Благаја. Но, на цитираном податку Вего заснива тврдњу да је поменута Мирослављева задужбина била католичка.[\[31\]](#)

Кнез Мирослав је, претпоставља се, подигао и цркву св. Петра у Завали (Попово) за коју шкуторски повјесничар вели да је припадала католицима, иако се као католичка јасно помиње тек након пола миленијума постојања (1652. године), у вријеме кад су православне цркве у Поповом пољу отимане од стране конвертита. Један примјер присвајања православног храма саопштава др Новица Војиновић у књизи *Хиљадугодишњи геноцид Ватикана над православним народима*, позивајући се на бискупски извјештај упућен 1624. године Конгрегацији за пропаганду вјере: „(...) неки ратоборни фра Блаж из Градца крај Хутова истјерао је из српског манастира у селу Орахову код Требиња православног калуђера, довео католичког свештеника и манастир прогласио католичком црквом“.[\[32\]](#)

Основ за претпоставку да је црква св. Петра у Завали отета даје нам Вегов цртеж њеног темеља. На том цртежу се види да је завалска црква имала један улаз, и то на западној страни.

Стотинак година прије оснивања Конгрегације за пропаганду вјере и почетка отимања православних светиња у Херцеговини, Рањина, у својим *Аналима*,

оставља први писани траг о Петровданском сабору код цркве у Завали. Дубровачки љетописац се 29. јуна 1525. године затекао у Сланом, мјесту удаљеном сат и по хода од Завале, и том приликом записао: „(...) један фрањевац из самостана св. Јеронима (...) пошао је у Попово поље на прославу Петровдана у Завали, гдје се налази црква посвећена св. Петру, (...)“. Овај Рањинин податак Вего је издвојио између још два о истој цркви, како би доказао да је она и тада (у 16. вијеку) била католичка. При писању расправе *Археолошко ископавање у Завали* (ГЗМ, 1959), сину Јозе духанџије (Вегу) јавила се помисао: тема је херцеговачка, а ја Херцеговац и човјек од ауторитета, па нико неће провјеравати утемељеност мога навода. „Нажалост“, преварио се. Херцеговина је земља сумњичавих људи. Уколико и они који се у школи нијесу уморили прочитају Вегову расправу, питаће ме: „На чему се заснива хућум турског суда којим је црквиште у Завали припало тамошњем православном манастиру?“ Зато сам потражио одговор и нашао га у кратком прилогу завалског игумана Христифора Михајловића *Црква св. Петра у Завали* (ГЗМ, II, 1890): „Код ње (о.п. цркве) има и старијех гробница, а и сад је ту гробље православнојех становника из села Завале. До 1867. године овдје су се копали и римокатолици, којијех има у Завали неколико кућа. Због тога су они до поменуте године држали да је ова црквина њихова. Речене године покушају исти римокатолици себи начињети ову цркву, и тако се поведе оштра парница између православнојех и римокатолика око ње. Напошљетку турски суд, пошто комисија све прегледа, облик цркве, куд је окренута, као и по документима, које сам напријед споменуо, [33] констатује и изда хућум (о.п. пресуду) да је црква православна“. [34]

Укратко речено, црква св. Петра у Завали била је православна од друге половине 12. до прве половине 17. вијека, када су је отели католици. Године 1667. тај храм је срушио земљотрес [35], а два стољећа касније (1867.) његови остаци су судском одлуком припали православном манастиру Ваведења св. Марије у Завали. Ово је историјска истина. Међутим, студенти историје у Црној Гори мисле другачије јер још увијек уче из књиге *Средњовјековна БиХ* [36] Марка Вега. Сличност између украсних мотива на плочама из рушевина завалске цркве св. Петра и орнамената у *Мирослављевом јеванђељу* давно је примијећена. О томе се може доста сазнати од искусног српског археолога мр Ђорђа Одавића. Он не искључује могућност да је *Мирослављево јеванђеље* писано управо у Завали. [37]

Далеко од Попова поља, у селу Хумцу крај Љубушког, родном мјесту Вјекослава Макса Лубурића, нађена је камена плоча са уклесаним ћириличним натписом (12. в.), најстаријим у Херцеговини: „ У име отца и сина и светаго духа. Асе црки (ово је црква) Арханђела Михајла, а зида ју Кърсмиръ син Бретъ, жупи [у]рунъ, и жена јега Павица“. [38] Марко Вега је тачно прочитао ријечи на Хумачкој плочи и дао готово непријекоран палеографски опис натписа. Али, дио његове расправе о натпису са Хумца писан је ненаучно. Наиме, он негативно селекује научне податке како би нас навео на закључак да је хумачки натпис био у католичкој цркви из 10. или 11. стољећа. Свој суд Вега заснива, првенствено, на једном графичком детаљу: употреби глагољских слова (за *т* и *е*). Шта рећи? Хрватски академик Бранко Фучић (1920 – 1999), историчар умјетности, палеограф и археолог, доказао је да глагољска слова садржана у хумачком натпису не припадају најстаријем типу глагољице, већ ономе који је био у употреби у 12. и 13. вијеку [39]. Споменик о којем је ријеч настао је, дакле, у немањићко доба [40], а глагољицом су се тада служили и Срби.

Др Халид Садиковић нас обавјештава да је такорећи на пушкомет од Хумца – у Љубушком, двије године прије почетка градње хумачког самостана, подигнута православна црква посвећена Архангелу Михаилу. [41] Вега је овај податак изоставио зато што не иде у прилог реченом закључку. Кажем ‘изоставио’ јер сам сигуран да је као аутор

монографије *Љубушки* (Сарајево, 1954) располагао обиљем података о томе и околним мјестима.

Изградњи православне цркве Архангела Михаила у Љубушком (1861 – 1865) претходило је мучно путовање мостарског пароха Прокопија Чокорила по Русији, гдје је, од маја 1858. до зиме 1860. године, прикупљао прилоге за подизање седам храмова у Херцеговини: у Коњицу, на Борцима, у Мостару, мостарском Бијелом Пољу, Старој Габели, Љубушком и Дувну.^[42] Он и Јоаникије Памучина знали су имена многих уништених цркава у Херцеговини и радили по црквеном пропису, који налаже да се на рушевини цркве или у њеној близини гради нова посвећена истом светитељу (заштитнику старе). Тако су, вјерујем, поступили и у Љубушком.

У неколико расправа Марко Вего цитира др Доминика Мандића, историчара цркве и познатог усташког идеолога. За вријеме његовог ђаковања на Широком Бријегу, др Мандић је био равнатељ (директор) широкобријешке класичне гимназије и, по свој прилици, Вегов професор. А да ли му је омогућио студирање теологије у Фрајбургу – не знам. Ако јесте, није се покајао: обојица су, како би рекао академик Василије Крестић, „засукали рукаве да докажу“ да су међу православцима у Херцег – Босни етнички Срби мањина, односно посрбљени Власи већина, иако чак и поп Дукљанин (Гргур Гризогоно), у деветом одјељку *Љетописа*, помиње Босну као српску покрајину: „Србију пак, (...), подијели на двије покрајине: једну од велике ријеке Дрине у правцу запада све до планине Бораве (*Борја* – Т.П.), коју још назва Босном, другу пак од исте ријеке Дрине у правцу истока све до Лаба (...), коју назва Рашком“.^[43]

У Веговим изабраним расправама (*Средњовјековна БиХ*) скоро досљедно се избегава употреба ријечи Србин, а у његовој књизи *Насеља босанске средњевјековне државе* (Сарајево, 1957) безмало сви херцеговачки православци представљени су као Власи (славизирани Илиро-Романи)^[44]. Занимљиво, али не и оригинално. Слично је писао о динарским Србима др Антун Анте Старчевић, утемељивач усташке идеологије кога је Крлежа трипут хвалио: у *Предговору Хегедушићевим Подравским мотивима*, *Баладама Петрице Керемпуха* и есеју *Прије тридесет година*.^[45]

Оспоравање српског поријекла Херцеговаца и осталих православних динараца подстиче ме да одговорим истом мјером. Најкраћи одговор је у *Хрватском презименику* (Загреб, 2008). Из тог обимног дјела сазнајемо да су „најчешћа презимена у Хрвата“: Хорват, **Ковачевић**, **Бабић**, **Марић**, Новак,

Јурић, Ковачић, Вуковић, Кнежевић, Марковић, Петровић, Матић, Томић, Ковач, Павловић, Божић, Блажевић, Гргић, Павић, Радић, Перић, Филиповић, Шарић, Ловрић, Видовић, Перковић, Поповић, Бошњак, Јукић, Баришић. Од 30 наведених презимена чак 23 постоје и код Срба (свако које сам болдовао). Док приводем крају ову расправу поглед ми пада на полицу с књигама Херцеговаца. Читам имена: Јован Дучић, Алекса Шантић, Ћоровићи (Светозар и Владимир), Васиљ Поповић, Јевто Дедијер, Радован Самарџић, Слијепчевићи (Перо и Ђоко), Милорад Екмечић, Јован Деретић, Славко Леовац, Славко Гордић, Жарко Ружић, Рајко Петров Ного, Радослав Братић, Гојко Ђого, Мирослав Тохол, Кустурице (Емир и Назиф), Фадил Хаџић, Митар Папић, Хамдија Капиџић, Саво Скоко, Милош Ковачевић, Ђорђе Сладоје, Милослав Шутић, Радомир Батуран, Горан Максимовић ... Питате ли се гдје су умотворине католика из западне Херцеговине? Ако питате, ево одговора: Антун Бранко Шимић је једини њихов надалеко познат писац[46], а значајних научника имали су неколико. Зашто тако мало? Зато што су фрањевци тај пук вијековима оптерећивали мржњом према припадницима друге вјере, а мржња спутава.

Чим неко помене Херцеговце, сјетим се професора Јована Деретића. Био је мој ментор на Београдском универзитету. Тешко болестан, Деретић је 2001. године припремао за штампу коначну верзију своје *Историје српске књижевности*, издање обимније од претходног за скоро 700 страна. Он је „крив“ што у српском *Слову* „чашћавам“ школоване ниткове. Незаборавном професору се чинило да знам све људе у земљи Стефана Косаче, посмртно похрваћеног херцега од светога Саве[47], и да о њима могу написати замашну књигу.

Прилози:

Јуре Милош, „хрватски“ народни гуслар из

Груда[48]:

„На бранику Херцег – Босне

шест в'јекова фратар стражи.

Повијест рећ' ће, тко то не зна,
шта тај стражар роду важи“.

(стихови Мирослава Џаје)

Ђоко Копривица из Бањана, српски гуслар са највише награда:

„Ој Србине мучениче прави,
ти измисли гусле и направи.
Од муке их измислио јеси,
поносно их у кућу објеси“.

(стихови Радована Бећировића)

На обојници гуслара је мушка јечерма од црвене чохе, извезена концем златне боје. И Копривици и Милошу позната је пјесма *Цар Душан и посестрима вила*, коју су у Херцеговину, тачније у Бањане могли донијети, крајем 14. вијека, досељеници са Косова. Једну њену ијекавизирану варијанту, записану на Широком Бријегу, објавио је др Марко Драгић у факултетском уџбенику *Поетика и повијест хрватске усмене књижевности* (Сплит, 2007, 315 – 316).^[49] Коментар овога поступка је сувишан, јер источно од Неретве мало ко зна да се Драгић, ратни пуковник ХВО-а (новоушасташке војнице), сада бави изучавањем фолклора.

АУТОР: Сарадник портала Порекло Томо Папић

^[1] *Hrvati najmlađa populacija u Hercegovini*, Hrvatska riječ, 29. оžујак 2012.

^[2] *Bosančica*, hr.wikipedia.org

^[3] Ј. Дедијер: *Херцеговина*, Београд, 1909, 184.

^[4] *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, sv. IV, JAZU, Zagreb, 1899, 308.

- [5] Dr fra Andrija Nikić: *Franjevačka provincija Uznesenja Marijina – Mostar*, www.carnet.hr
- [6] *Ustaški časnici*, hr.wikipedia.org
- [7] Herman Nojbaheer: *Specijalni zadatak – Balkan*, Београд, 2005, 203.
- [8] Растислав Петровић: *Геницид са благословом Ватикана: изјаве Срба избеглица*, Београд, 1992.
- [9] Курцио Малапарте: *Карутт*, Београд, 2004, 388 – 402.
- [10] А. Радић: исто, 309.
- [11] *Crnogorski glasnik*, Zagreb, god. X, br. 55, januar – februar 2009, 3.
- [12] *Tri hrvatska graditelja gusala iz Hercegovine*, www.scribd.com
- [13] Податке о гусларској традицији код Малисора дао ми је пријатељ др Марко Цамај, универзитетски професор и бивши амбасадор СЦГ у Албанији.
- [14] *Sve moje zablude*, Dani, Sarajevo, br. 141, 11. februar 2000.
- [15] *Hrvatski guslari*, hrvatskiguslari.blogspot.com
- [16] Гргур Јакшић: *Из новије српске историје*, Београд, 1953, 65 – 66.
- [17] Марко Вего: нав. дјело, 325.
- [18] *Bunjevci*, hr.wikipedia.org
- [19] Алекса Ивић: *Историја Срба у Угарској (1459 – 1690)*, Загреб, 1914, 270 – 275. Исти: *Историја Срба у Војводини од најстаријих времена до оснивања потиско-поморишке границе (1703)*, Нови Сад, 1929, 180.
- [20] Franjo Maletić, Petar Šimunović: *Hrvatski prezimenik*, knj. 1 – 3, Zagreb, 2008. *Bunjevci*, hr.wikipedia.org. *Prezime Horvat*, imehrvatsko.net
- [21] *Буњевци*, sr.wikipedia.org. (Видјети карту приложу уз текст.)
- [22] Епископ Никодим Милаш: *Православна Далмација*, Београд, 1989, 173 – 175.
- [23] *Kratka povijest Hercegovačke franjevačke provincije*, www.franjevci.info
- [24] Видјети: *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 1976, 31, bilj. 13 i 33, bilj. 27.
- [25] *Манастир Житомислић*, eparhija-zahumskohercegovaacka.com
- [26] *Franjevački samostan Široki Brijeg*, www.franjevci-siroki-brijeg.info
- [27] Dr Halid Sadiković: *Pravoslavna crkva i škola u Ljubuškom*, www.ljubusaci.com
- [28] *Franjevački samostan Široki Brijeg*, www.franjevci-siroki-brijeg.info
- [29] Цркву св. Марије у Раштанима помиње папа Еуген IV 1446. године. (М. Вего: нав. дјело, 330)
- [30] Јован Деретић: *Културна историја Срба*, Београд, 2011, 127
- [31] Марко Вего: нав. дјело, 78 – 79.

- [32] Н. Војиновић: нав. дјело, Подгорица, 1999, 231
- [33] Ријеч је о двама ферманима (први је из 1591, други из 1599. године). Видјети: Хр. Михајловић: нав. прилог, Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине, књ. II, 1890, 272.
- [34] Исто, 273.
- [35] Марко Вего: нав дјело, 82.
- [36] Скраћени наслов Вегове књиге *Iz historije srednjovjekovne Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 1980).
- [37] *Мистерија камених птица из Завале*, Глас Требиња, бр. 964, 29. 09. 2007.
- [38] Марко Вего: нав. дјело, 100.
- [39] В. Fučić: *Glagoljski natpisi*, Zagreb, 1982. Исти: *Glagoljska epigrafika: kulturno-historijski vidovi*, Zagreb, 1982.
- [40] Видјети: Ljubomir Škrinjar: *Muzej na Humcu 2/2* [foto], www.ljubuski.net. Хумачки натпис уклесан је, по Шкрињару, око 1185. године.
- [41] *Pravoslavna crkva i škola u Ljubuškom*, www.ljubusaci.com
- [42] Исто, www.ljubusaci.com
- [43] *Ljetopis popa Dukljanina*, Bar, 1999, 50 – 51. Упоредити са Калетићевим преписом (из 1546.) старога хрватскога превода.
- [44] Марко Вего: нав. дјело, 127 – 129. Упоредити: Dr Dominik Mandić: *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Rim, 1967, 450 i 495.
- [45] Vaso Bogdanov: *Starčević i Stranka prava prema Srbima i prema jedinstvu južnoslavenskih naroda*, Zagreb, 1951, str. 7. Старчевић је негирао постојање српског народа (теорија о православним Хрватима).
- [46] Новохрвати сматрају хрватским књижевником и Предрага Матвејевића.
- [47] Изнад улаза једне установе у Мостару од 1994. г. стоји табла с натписом: *Hrvatski dom hercegStjepan Kosača*
- [48] Груде су варош у Бекији (западна Херцеговина). Из Бекије су били родом **Ранко Бобан** – заповједник Црне легије, **Петар Брзица** – побједник јасеновачког такмичења у клању („краљ србоклања“) и отац **Љуба Милоша** – замјеника управника усташког логора Јасеновац. Концлогором Јасеновац управљали су, као што знамо, двојица Херцеговаца (Макс Лубурић и фра Мирослав /Томислав Филиповић), а потом Динко Шакић и Студенаца код Имотског.
- [49] Др Драгић је исту пјесму унио и у антологију *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika* (Sarajevo, 2006, 60).